

העליון ידון היום בביטול דמי המזונות כששכרם של ההורים דומה

הרכב מורחב יבחן אם אבות שלא מרוויחים יותר מהאמהות יוסיפו לשאת במלוא התשלום. לצד הטוענים כי ביטול הנוהג הוא השוויון המגדרי במהותו, יש הסבורים כי לא זו הסוגיה שתשנה את המצב ומי שישלם את המחיר יהיו הילדים

לי ירון 06.12.2016 03:50

בית המשפט העליון יתכנס היום (שלישי) לדיון מכריע, שעשוי להביא לשינוי תקדימי באופן תשלום המזונות אצל זוגות גרושים. הרכב מורחב של שבעה שופטים ידון בשני ערעורים, שעניינם שאלה אחת מרכזית: האם במקרה שבו קיימת משמורת משותפת על הילדים ושכרם של שני ההורים דומה, או שזה של האב נמוך יותר, יש להפחית מגובה תשלום המזונות שלו ואף לבטלו. בעוד שהתומכים בשינוי טוענים כי הוא יפתח עידן חדש ושוויוני, אחרים סבורים כי ביטול המזונות במקרים מסוימים רק יגביר את חוסר השוויון ויפגע בילדים בצורה דרמטית, שכן הסכום שנועד לקיימם לא יובטח להם עוד והם יהיו נתונים לחסדי התקשורת בין ההורים. עם המצפים להחלטה נמנה גם גל (שם בדוי), תושב הצפון המשתכר כ-5,000 שקלים בחודש ומעביר כ-4,000 שקלים לחמשת ילדיו. בשל כך נאלץ גל לשוב לגור בבית הוריו שמתו לא מזמן והחל לקבל תרומות מזון. "אני אדם אופטימי, אתן הכל בשביל הילדים שלי, אני עובד ולא מתלונן", הוא אומר בשיחה עם "הארץ". "אני מקווה שהאחים שלי לא יבקשו שכר דירה עבור הבית, כי אז לא יהיה לי וילדים איפה לישון". על פי החוק כיום, חובת מזונות ילדים נקבעת לפי "הדין האישי" החל על ההורים. כשמדובר ביהודים, מטיל הדין העברי חבות מלאה על הגבר לפרנס את ילדיו בכל מקרה — גם כשהמשמורת משותפת וללא קשר לשכרו או לשכרה של האם. כשאין מדובר ביהודים, הנטל מתחלק באופן יחסי להכנסותיהם הפנויות של ההורים.

לאורך השנים אמנם ניתנו פסיקות שונות, שהרחיבו את הכתוב בדין העברי והחלו להתחשב במצבם הכלכלי של שני ההורים, וכך לעתים הופחתו התשלומים עבור אבות. ואולם לא היתה פרשנות אחידה: במקרה אחד בוטלו המזונות לחלוטין, באחר הם הופחתו ב-50% ובמקרים נוספים בסכומים קטנים יותר.

בשל המחלוקות בנושא, כבר ב-1982 ניתנה פסיקה מנחה של בית המשפט העליון שלפיה יש לפרש את הדין הדתי כך שמרכיב "הצרכים ההכרחיים" המוטל במלואו על האב בלבד — כמו ביגוד, הנעלה, מזון, יכולול רק הוצאות בסיסיות ביותר. ביחס לשאר המרכיבים, הכוללים בין היתר חוגים, חופשות ונסיעות, תחול חלוקה שווה בין ההורים, בהנחה שלאם יש די הכנסה להשתתף במזונות אלה. כדי ליצור אחידות בין ההורים ביחס ליכולתם בתשלום, הוקמה ב-2006 ועדת שיפמן, שמטרתה היתה לגבש נוסחה שתביא לכך שפסיקת המזונות תהיה צפויה ונתונה פחות להשקפת עולמו של השופט. הנוסחה מבוססת על שני מרכיבים עיקריים: הכנסות כל אחד מן ההורים והזמן שכל אחד מהם מקדיש

לטיפול בילד. הוועדה הגישה את המלצותיה ב-2012, אך הן לא אומצו עד היום וטרם קיבלו ביטוי בחקיקה.

עם זאת, מסקנות הוועדה השפיעו במידה ניכרת על המערכת השיפוטית, ובערכאות השונות בבת המשפט לענייני משפחה יש קונפליקט מתמשך שבואם לפסוק מזונות בין יישום הוראות הדין האישי לבין התפתחות הגישה בעידן המודרני בצורך בשמירה על עקרונות של צדק ושיוויון. וכך, לאורך השנים ניתנה, בפסיקות רבות, הפחתה ממוצעת של 25% בגובה המזונות במקרים של משמורת משותפת.

אך כשמסקנות הוועדה נותרו במגירה, גם הפסיקה נותרה לא אחידה. "יש גברים שמגיעים אליי במצבים קשים מאוד, מאיימים בהתאבדות. הגירושים הרסו את חייהם, וכדי לשלם מזונות הם נכנסים לחובות ומידרדרים קשות מבחינה כלכלית", אומר ליאור גאלו, מוביל מחאת "הורים שווים". את דבריו מחזק גם גיא רוח, יו"ר עמותת "הורות משותפת=טובת הילד". "המציאות היום בארץ היא כזו שאבות שמשכורתם בגובה השכר הממוצע במשק, ולהם שני ילדים ומעלה, נידונים ביום חתימת הסכם הגירושים לחיי עוני", הוא אומר ומוסיף כי הקורבנות הם גם הילדים, להם אין תנאים של בית כאשר הם שוהים עם אביהם, והם נאלצים לראותו נאבק על קיומו, בעוד אצל אמם הם חיים ברווחה יחסית. לדבריו, מאחר שמרבית הילדים חולקים את זמנם בין בתי שני ההורים, נוצר מצב שהאב נושא בעלויות כפולות בכלכלת ילדיו: הוא גם מעביר סכום חודשי לידי האם, והוא משלם את מלוא הוצאות הילדים כשהם שוהים איתו.

מהו דגל המאבק

הטענה המרכזית של השואפים לשינוי המצב הקיים היא שוויון בכלל ושוויון מגדרי בפרט. אך לא כולם בטוחים ששינוי הלכות דמי המזונות הוא דגל המאבק הפמיניסטי. "המערכת של דיני משפחה בישראל נגועה בחוסר שוויון אינהרנטי בין גברים לנשים. הדוגמה הברורה היא שנשים עדיין לא יכולות לקבל גט כי הן לא חפצות עוד בבני זוגן", אומר עו"ד שלום כהן העוסק בדיני משפחה ומייצג אם לילדים באחד התיקים שהגיעו לעליון. "מכאן שכל ניסיון לשלוף סוגיה אחת, מגבירה את אי השוויון. זה פועל לרעת הנשים ורק מביא ליותר תחושת אי צדק". לדברים הללו מצטרפת גם ראשת מרכז רקמן, פרופ' רות הלפרין-קדרי. "לא תמיד מה שנראה במבט ראשון כמתקדם ונאור הוא אכן כזה", היא אומרת. "לפעמים, בשיטה שנתפסת בלתי שוויונית בעליל יש אלמנטים נכונים התואמים יותר את המציאות הכלכלית חברתית". לטענתה, כל עוד אין שוויון אמיתי בין נשים לגברים בנתוני השכר — שינוי של המצב הקיים יפעל לרעת הילדים.

הצצה באותם מספרים אכן מגלה תמונה בעייתית. מנתונים חדשים שהפיקו בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) לבקשת ה"ארץ", עולה לראשונה תמונת פערי השכר בין בני זוג נשואים (ששניהם עובדים). מתברר כי הפער בין שכר הנשים לשכר הגברים גדול יותר בקרב זוגות נשואים מאשר באוכלוסייה הכללית. כלומר — אשה נשואה מרוויחה בממוצע פחות באופן משמעותי מאשה רווקה או גרושה. כמו כן, הנתונים מראים כי בעוד ש-22% מהנשים מרוויחות יותר מבני זוגן ובכ-5% מהזוגות, השכר של בני הזוג זהה (פער של עד 300 שקלים-ל"י) — בקרב 73% אחוז מהזוגות הגבר מרוויח יותר מאשתו.

אך אלו הסבורים כי הנשים מופלות לא תולים את האשמה רק בשכר. טיעון אחר הוא כי על אף השינויים בחברה, וגם כשהגבר דוגל בשוויון, בפועל הנטל הביתי מוטל ברובו על כתפי האם, גם כשהיא מחוץ לבית. טענה זו אף זוכה לגיבוי במחקר חדש שנערך באוניברסיטת בר אילן בקרב 705 אבות יהודים עובדים, שחיים בזוגיות הטרוסקסואלית. מרבית האבות הצהירו כי בעיקר הנטל של

גידול הילדים נושאות האמהות. "עבור כל המטלות, חוץ מהבאת הילד בבוקר לגן, חלקם של האבות מצומצם", אמר החוקר אור ענבי מהמחלקה לסוציולוגיה בבר אילן, שערך את המחקר. התגלה בו עוד כי רק 93% מהאבות ציינו כי חלקם במטלות הכלולות תחת האחריות ההורית (כמו תכנון מפגשים של הילד עם חבריו, מציאת גן לילד, החלטה על קניית בגדים חדשים, קביעת תור לרופא, דאגה לאדם שיישאר עם ילד חולה וכו') קטן מזה של בת זוגם.

נתונים אלה מתייחסים לגברים בזוגיות, אך מה יקרה לבנות הזוג ולחלקן בשלב הפרידה? בארגון "הקול הנשי", המלווה נשים רבות שנקלעו למצבי עוני, מתריעים כי במקרה של פסיקה שתשנה את המצב כיום, הנטל על הנשים עשוי לגדול עוד יותר. הכיכד? גברים רבים שאינם בהכרח לוקחים חלק פעיל בחיי ילדיהם או שמעוניינים בכך, יבקשו הורות משותפת על מנת להפחית את תשלומיהם. "כבר במצב היום יש עורכי דין שמיעצים לגברים לדרוש משמורת משותפת כדי לחסוך כסף", אומרת גלית נחום, ממיסדות הארגון, בהתייחסה למגמת ההקלה עם גרושים שלא מרוויחים יותר מנשותיהם לשעבר. "אבות שלא היו פעילים בחיי ילדיהם לפני הגירושין מבקשים בחוסר תום לב משמורת משותפת ככלי לניגוח מול האם, ולאחר ההחלטה נעלמים מחיי הילדים. אף אחד לא בודק אחרי המשפט מה קרה בפועל, ולא נשאר ערובה שילידיהם יהיה כסף. אלה לא מזונות לאשה — אלה מזונות לילד. זה ייצור המון ילדים חדשים שיירדו מתחת לקו העוני".

עם או בלי קשר, לדברי עורכי דין וחוקרים בתחום דיני המשפחה, חל בשנים האחרונות שינוי בגישת בתי המשפט כלפי משמורת משותפת: אם בעבר היתה התפיסה המקובלת כי זו תיתכן רק בנסיבות של הסכמה בין הצדדים, כיום ניתן לראות יותר פסיקה הקובעת משמורת משותפת גם כאשר ישנו סכסוך עמוק וחוסר תקשורת בין ההורים. וכך, משנת 2010 לשנת 2015 חלה עלייה של כ-15% בתיקי המשמורת על פי נתוני הנהלת בתי המשפט.

הנושאים בנטל

אחד משני התיקים שהגיעו לבית המשפט העליון נוגע לסיפורם של דנה ויורם (שמות בדויים) מאזור המרכז. השניים היו נשואים כ-12 שנים וגידלו יחדיו שלושה ילדים. דנה הרוויחה מעט יותר מיורם — 13,295 שקלים נטו בחודש לעומת 12,467 שקלים (לפי ממוצע תלושי השכר האחרונים של השניים).

כשהם התגרשו ב-2011 קבע בית הדין הרבני בפתח תקוה כי יחלקו את גידול הילדים בצורה שוויונית (משמורת משותפת) וכי חלוקת זמני השהייה של הילדים בין ההורים תהיה שווה. ואולם בסוף שנת 2013 נפסק בבית הדין למשפחה בראשון לציון, באופן תקדימי, כי כאשר חלוקת זמני השהות בין ההורים שווה ומשכורתיהם שוות, אין כל צורך במזונות ילדים. האם ערערה על פסיקה זו לבית המשפט המחוזי, שקבע כי סכום המזונות יופחת ב-50% מהסכום המקובל. בתגובה ערער האב לעליון. ערכאה זו קבעה כי עד שלא תתקבל הכרעה בנושא, פסיקת בית הדין למשפחה נשארת בתוקף — כלומר, בחמש השנים האחרונות האב לא שילם מזונות לילדיו.

"בכל תא משפחתי יש הורה שלוקח נטל יותר מהותי על עצמו, זה שאחראי לחוגים, הרופאים, התחפושות בפורים", אומר עו"ד שלום כהן, המייצג את דנה. "מישהו צריך לקנות נעליים, מה האבא יקנה את נעל שמאל והאמא את את נעל ימין? בדרך כלל ההורה הזה הוא האמא וזה לא משתנה בגירושים. הורות היא לא סך השעות שאתה שווה עם הילד". כהן מעלה את השאלה מה קורה כאשר האם משתכרת כמו האב, אך זה לא מספיק כדי לפרנס את הילדים: "מה יקרה אז? הילדים יחיו בעוני?".

דנה חשה כי נבחרה להשתתף במיזם ניסויי בעל כורחה. "נבחרתי לייצג את ציבור הנשים בישראל במקרה האישי שלי", היא אומרת ל"הארץ". "ההכנסה שלי מעל הממוצע — וזה לא מצליח. לא יכול להיות שאין כללים קבועים, שלנשים שאני מכירה במצב שלי פסקו אלפי שקלים מזונות ולי אפס. איך

זה הגיוני?". לדבריה, בשנים האחרונות היא חווה קשיים כלכליים בגלל התעצמות הנטל והעובדה כי רוב המשכורת שלה הולכת על גידול הילדים. "נורא יפה לדבר על שוויון, אבל אין כזה דבר חלוקה שווה של הסכומים בין הורים גרושים", היא מסבירה. "בעולם אוטופי אפשר להגיד חצי חצי, בפועל זה לא ככה. אני קונה לא מעט דברים שאני לא מקבלת עליהם החזר. הכסף לא באמת מתחלק חצי חצי. אם אני קונה לילדים מעיל, או עגילים או גרביים, אני אתקשר לגרוש לבקש חצי? אני אנהל טבלת אקסל על כל מה שהוצאתי ואבקש החזר? אנחנו גרושים. התגרשתי כדי לפנות יותר זמן לי וילדים, אבל אני בהישרדות תמידית ומאבק תמידי. נבחרתי לייצג את הנשים בעל כורחי אבל אנהל את המאבק הזה עד הסוף ולא אותר".

יורם מציג גרסה אחרת, אך נחוש כמו גרושתו להביא צדק לגברים הגרושים. "כשהיינו נשואים עשינו הכל בצורה שוויונית לגמרי", הוא אומר. "פעם אני הייתי יותר בבית עם הילדים ופעם היא. גם עכשיו, אנחנו חולקים זמני שהות שווים עם הילדים, והמשכורות שלנו כמעט זהות, היא מרוויחה קצת יותר. אז למה עכשיו הכל צריך להיות אחרת? למה רק פה המצב לא שוויוני? למה אני צריך להעביר חצי מהמשכורת שלי אליה, ושהילדים יקבלו אבא עני ואמא עשירה? אם אשלם את המזונות זה יביא להידרדרות משמעותית במצב הכלכלי שלי. אנחנו צריכים להיפגש בנקודת האפס". גם עורכת הדין המייצגת אותו, מאיה רוטנברג, תוהה "למה פתאום כשמתגרשים האבא צריך לשלם יותר? לכל ילד להורים גרושים מגיעים שני בתים שווים, ולא אבא עני ואמא עשירה. זמני השהות של הילדים אצל האב והאב שווים ואין סיבה שיידרש לשלם". לדבריה, "החיים השתנו, והמצב היום הוא מאוד לא שוויוני. יש לקדם שיוון בין המינים ולשנות את החוק המיושן".

ד"ר ניקול דהאן, מקבוצת "סינגור אם הבנים", העוסקת בגישור, סבורה כי יוקר המחייה בישראל, לעומת המשכורות הממוצעות, מקשה מאוד על בני זוג גרושים, הן אמהות והן אבות, לכלכל את עצמם ואת ילדיהם. "כששתי משכורות ממוצעות אינן מספיקות למשפחה אחת, ברור שפסקי המזונות יורגשו גבוהים מנשוא בעבור ההורה החייב ולא מספיקים בעבור ההורה שנדרש לספק את צורכי הילדים לפי עלותם בפועל", היא אומרת. ואולי ישנה עוד סוגיה ששבעת שופטי העליון שיתכנסו היום בירושלים — סלים ג'ובראן, אסתר חיות, חנן מלצר, יורם דנציגר, עוזי פוגלמן, נועם סולברג ומני מזוז — צריכים לשקול: העתיד. לדברי דהאן, יש להתחשב גם בחלוקת ההון העתידית בקביעת המזונות, ולא רק בשכר בעת הגירושים. "תקופת השיקום הכלכלי והמשפחתי לאחר גירושים ארוכה הרבה יותר בקרב נשים לעומת גברים", היא מסבירה. "גברים מתחננים מהר יותר ומשפרים את מצבם הכלכלי".